

Tarımda Vergileme ve Vergi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma: Ege Bölgesi Örneği

M.Metin ARTUKOĞLU¹ Djavid SHAKERNAGAD²

Summary

A Research on Tax and Tax Potential in Agriculture: A Case of Aegean Region

The main goal of this research is to investigate the farms both in economical and tax potential concepts, by the help of survey results held in Aydın, İzmir and Manisa which represent the Aegean Region at test. According to these goals, the farms are examined in economic ways and formation of tax potentials and the results are set.

As a result of examines the research data, the difference between estimated tax value and realized tax calculated by some criteria found important in Aegean Region and Turkey, also it is stated once more that applications and inspections in agricultural sector should be increased.

Key words: Tax and agricultural tax.

Giriş

Türkiye’de 2000 yılı verilerine göre tarımın milli gelir içindeki payı %16 olup, toplam nüfusun, yarıya yakın bir kısmı (%40.4), aktif nüfusun ise yaklaşık %59’u tarım kesimindedir (2). Böylesine kalabalık bir nüfusun yaşadığı ve çalıştığı, ayrıca milli gelir içinde hiç de azımsanmayacak bir payı olan tarım kesiminden, sağlanan vergi gelirlerinin son derece düşük olması, bu konuda yapılacak araştırmaların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Günümüzde, tarım; basit ve gerçek usul de olmak üzere iki şekilde vergilendirilmektedir. Bu yöntemler arasında seçim yapılabilmesi için bir takım ölçütler belirlenmiştir. Bunlardan ilki, işletme büyüklüğü ölçüleridir (Örneğin; hububat için; taban arazide 900, kıraç arazide 1700 dönüm gibi)(5). İşletme büyüklüğü ölçülerini aşmayan, ancak bir biçerdöver veya bu mahiyetteki bir motorlu araca veya on yaşına kadar ikiden fazla traktöre sahip olan üreticilerin

¹ Yrd.Doç.Dr., E.Ü.Ziraat Fak.Tarım Ekonomisi Bölümü, 35100 Bornova,İzmir.
artukoglu@ziraat.ege.edu.tr

² Dr., E.Ü.Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü, 35100 Bornova,İzmir.

kazançları da gerçek usulde tesbit edilerek vergilendirilmektedir. Bunların dışında kalan tarımsal faaliyetler sonucunda kazanç elde edenlerin vergilendirilmesinde ise kaynakta kesinti (stopaj) yöntemi uygulanmaktadır(3). Stopaj oranı % 1 ila 4 arasındadır. Gelir vergisi oranları, elde edilen gelire göre, %20-45 arasında değişmektedir (7).

1999 yılı için; tarımdan tevkifat yoluyla toplanan gelir vergisi hasılatının, toplam gelir vergisi tevkifatı içindeki payı % 2.19'dur. Yine 1999 yılı için, tarım kesiminde, kanunda belirtilen işletme büyüklüğü ölçülerini aşan ve gerçek usulde vergilendirilen gelir vergisi mükellefi sayısının da, toplam gelir vergisi mükelleflerinin % 2.31'ini oluşturmaktadır (6). Diğer taraftan tarım kesiminden gerçek usulde toplanan gelir vergisine ilişkin istatistik bir bilgi bulunmamaktadır.

Türkiye'de tarımın vergileme açısından durumunu ortaya koyarak, Ege bölgesi illerinden Aydın, İzmir ve Manisa illerine bağlı seçilmiş ilçelerde tarım işletmelerinin vergi potansiyelinin ve bu potansiyelin değerlendirme olanaklarının ortaya konulduğu bu araştırmanın temel amaçları ; vergi uygulamaları açısından tarımın genel yapısını ortaya koymak, sorunları belirlemek ve mikro bazda araştırma alanında elde edilen verilerden hareketle tarım işletmelerinin vergi potansiyeli ve bu potansiyelin değerlendirilmesi olanaklarını ortaya koymaktır. Çalışmada kullanılan veriler işletme bazında 1999 üretim dönemini, makro bazda ise genellikle son on yılı (1990-1999) kapsamaktadır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Ege Bölgesinin Aydın, İzmir ve Manisa illerinden tesadüfi olarak seçilen işletmelerden anket yöntemiyle toplanan veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili yerli ve yabancı çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Araştırma alanı olarak Ege Bölgesinin Aydın, İzmir ve Manisa illeri seçilmiştir. Bu iller Türkiye tarımsal üretim değerinde ilk on içinde yer alan ve Ege Bölgesi tarımsal üretim değerinin önemli bir bölümünü sağlayan illerdir. Genel Bütçe Vergi Gelirleri dikkate alındığında Ege bölgesi Türkiye genelinde %11.12'lik paya sahip iken Ege bölgesi içerisinde ise, İzmir ili %72.68, Manisa ili %6.30 ve Aydın ili de %4.87'lik payla vergi gelirlerinde toplam %83.85'lik bir orana sahip bulunmaktadır (2). Sözkonusu illerden; Aydın'dan Çine, İzmir'den Torbalı ve Manisa'dan Turgutlu ilçeleri tesadüfi olarak seçilmiştir. Araştırmaya dahil edilecek köylerin belirlenebilmesi için araştırma kapsamına alınan illerin köy nüfusları kriter olarak alınmıştır. Bu aşamada köylerin nüfusu istatistikler yardımıyla toplanarak ana kitlenin

toplam köy nüfusu bulunmuştur. Araştırmada; zaman, ekonomik imkanlar ve personel gibi sınırlayıcı faktörlerin de göz önüne alınması sonucunda maksimum 8 köyden veri toplanabileceği belirlenmiştir. 500.000 ve üzerinde köy nüfusuna sahip illerde 3 köyde ve bunun altında köy nüfusu bulunan illerde ise iki köyde anket yapılması uygun görülmüştür. Anket yapılacak köyler tesadüfi olarak seçilmiştir.

Çizelge 1 : Araştırma Kapsamına Alınan Köylerin Sayısı

İller	Köy Nüfusu	Seçilen Köy Sayısı
Aydın	440.105	2
İzmir	559.954	3
Manisa	564.044	3
Toplam	1.564.103	8

Bu köyler; Aydın ili Çine ilçesinden “Kargı ve Umur”, İzmir ili Torbalı ilçesinden “Ahmetli, Demirci ve Çapak”, Manisa ili Turgutlu ilçesinden “Çepnidere, Musacalı ve Sarıbey” köyleridir.

Köyler belirlendikten sonra köy muhtarlarından alınan bilgilere göre ana kitleyi oluşturacak çiftçi sayıları ve bu çiftçiler tarafından işlenen arazi miktarları belirlenmiştir (Çizelge 2). Daha sonra bu işletmeler küçük, orta ve büyük işletmeleri de temsil edebileceği düşüncesiyle toplam işletme arazisine göre, 20 dekara eşit veya 20 dekaradan küçük (hayvancılık işletmeleri bu gruba dahildir), 21-50 dekar ve 51 dekaradan fazla işletme arazisine sahip işletmeler şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Her tabakadan örneğe giren işletme sayıları aşağıdaki formül kullanılarak, %20 hata payı ve %95 güven aralığı ile belirlenmiştir (1)

$$n = \frac{S^2 \cdot t^2 \cdot N}{(N - 1) E^2 + S^2 \cdot t^2}$$

n = Tabakadan örneğe giren işletme sayısı

S = Çiftçilerin sahip olduğu arazilerin standart sapması

t = Güven sınırı (%95 ihtimal için 1.96)

N = Tabakadaki işletme sayısı

E = Kabul edilebilir hata payı (%20)

Çizelge 2 : Ana kitle ve Örneğe Giren İşletme Sayıları ve İllere Göre Dağılımı

Gr	Tabaka Sınırı (daa)	Aydın		İzmir		Manisa		Toplam	
		Ana K. İşl. Sayısı	Örnek İşl. Sayısı	Ana K. İşl. Sayısı	Örnek İşl. Sayısı	Ana K. İşl. Sayısı	Örnek İşl. Sayısı	Ana K. İşl. Sayısı	Örnek İşl. Sayısı
I	< 20	32	4	92	27	50	10	174	41
II	21-50	53	19	28	9	40	7	121	35
III	51+	29	12	14	2	56	22	99	36
Top		114	35	134	38	146	39	394	112

İşletmelerden gerekli veriler anketler yardımıyla ve 1999 hesap dönemini kapsayacak şekilde toplanmıştır.

Bulgular

İncelenen İşletmeler ve Çiftçilere İlişkin Genel Özellikler

İncelenen işletmelerde çiftçilerin ortalama yaşı 52 civarındadır.Çiftçi ailesi nüfusu, gruplar itibariyle ortalama 5 ila 6 kişi arasında değişmektedir

Araştırma kapsamına dahil edilen işletmelerin arazi varlığı önemli ölçüde (%76.09) mülk arazilerden oluşmaktadır. İşletmelerin sahip olduğu arazilerin %51.26'sı tarla, % 24.53'ü bağ, % 18.04'ü bahçe ve % 6.17'si zeytinliktir.

İncelenen İşletmelerde Yıllık Kazançtan Alınabilecek Verginin Hesaplanması

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde Gelir vergisi veya Stopajının hesaplanabilmesi için işletmelerin ürettikleri ürünlerin satış değerlerinin (Brüt Üretim Değeri alınmıştır) yanısıra, Gelir Vergisi matrahını oluşturacak net gelir veya net karları gerekmektedir. V.U.K. uyarınca net gelire, kanunda belirtilen faaliyetler sonucunda elde edilen brüt üretim değerinden, yine kanunda belirtilen masraflar indirildikten sonra ulaşılmaktadır. Bu gelir aynı zamanda vergi mükellefinin Gelir Vergisi matrahını oluşturmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmaya alınan işletmelerin brüt üretim değerleri, işletme masrafları ve net gelirleri (Brüt Üretim Değeri-İşletme Masrafları) Çizelge 3, 4,5,6 ve 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 3: İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Brüt Üretim Değeri (000.TL/İşl.)

Gruplar	I	II	III	Genel
Bitkisel Üretim Değeri	1.538.439	4.082.791	11.106.740	5.409.074
Hayvansal üretim Değeri	310.293	104.000	295.314	241.012
Toplam Üretim Değeri	1.848.732	4.186.791	11.402.054	5.650.086

Çizelge 4: İncelenen İşletmelerde Dekara Brüt Üretim Değeri (000.TL/daa.)

Gruplar	I	II	III	Genel
Bitkisel Üretim Değeri	125.400	119.881	87.455	96.668
Hayvansal üretim Değeri	25.292	3.053	2.325	4.307
Toplam	150.692	122.934	89.780	100.975

Çizelge 5: İncelenen İşletmelerde Masrafların Dağılımı (000.-TL/İşl.)

Kalemler/Gruplar	I	II	III	Genel
Sabit Masraflar	194.601	489.046	1.400.856	674.340
Kira Giderleri	36.055	64.143	497.778	193.243
Amortis. Gideri	100.098	374.143	827.861	419.661
Kredi Faizi	12.229	28.703	15.078	18.293
Genel Giderler (*)	46.219	22.057	60.139	43.143
Değişken Masraflar	600.133	995.564	4.272.398	1.904.076
Tohum	13.026	55.928	171.152	77.259
Ekim	90.384	244.019	1.388.379	555.608
Gübreleme	27.824	78.865	406.673	165.547
Sulama	16.118	47.501	308.051	119.761
Zirai Mücadele	80.322	203.890	909.554	385.476
Ürün Toplama	177.371	268.937	889.484	434.879
Taşıma	42.366	30.724	56.049	43.126
Hayvan Bakım Gideri	152.721	65.700	143.056	122.420
Toplam Masraflar	794.734	1.484.610	5.673.254	2.578.416

(*) Genel tamir ve bakım giderleri

Çizelge 6: İncelenen İşletmelerde Dekara İşletme Masraflarının Dağılımı (000.-TL/daa)

Kalemler/Gruplar	I	II	III	Genel
Sabit Masraflar	15.862	14.360	11.030	12.052
Kira Giderleri	2.939	1.883	3.919	3.454
Amortis. Gideri	8.159	10.986	6.519	7.500
Kredi Faizi	997	843	119	327
Genel Giderler (*)	3.767	648	473	771
Değişken Masraflar	48.917	29.232	33.641	34.028
Tohum	1.062	1.642	1.348	1.381
Ekim	7.367	7.165	10.932	9.928
Gübreleme	2.268	2.316	3.202	2.959
Sulama	1.314	1.394	2.426	2.140
Zirai Mücadele	6.547	5.987	7.162	6.889
Ürün Toplama	14.458	7.897	7.004	7.772
Taşıma	3.453	902	441	771
Hayvan Bakım Gideri	12.448	1.929	1.126	2.188
Toplam Masraflar	64.779	43.592	44.671	46.080

(*) Genel tamir ve bakım giderleri

Çizelge 7: İncelenen İşletmelerde Dekara ve İşletme Başına Net Gelir

Gruplar	Dekara Net Gelir (000.TL/daa)	İşletme Başına Net Gelir (000.TL/İşl)
I	85.913	1.053.998
II	79.342	2.702.181
III	45.109	5.728.800
Genel	54.895	3.071.670

Bu hesaplamalardan sonra incelenen işletmelerde, ödenmesi gereken vergi miktarlarını belirlemek mümkündür. Gelir Vergisi Kanunu uyarınca burada önce yapılan satış değeri üzerinden GVK Md.94'te yer alan oranlar dikkate alınarak Stopaj hesaplanmıştır. Daha sonra ekilen arazi büyüklüğü ve ürün desenine göre gerçek usulde vergilendirilecek işletmeler tespit edildikten sonra bu durumdaki işletmeler için ayrıca Gelir Vergisi hesaplanmıştır. Gelir Vergisi Kanununa uygun olarak yıl sonunda hesaplanan Gelir Vergisinden yıl içinde satışlar üzerinden yapılan stopaj kesintisi düşüldükten sonra kalan ve ödenmesi gereken verginin işletme başına ve dekara göre hesaplanmasına çalışılmıştır (Çizelge 8) .

Çizelge 8: İncelenen İşletmelerde Ödenecek Vergi Miktarı

Gruplar	İşl.Başına (TL/İşl.)	Dekara (TL/daa)
I	66.011.707	5.467.636
II	206.213.086	6.054.914
III	758.274.556	5.970.666
Genel	332.337.696	5.946.928

Çizelgede işletme başına ödenecek vergi miktarı incelendiğinde üçüncü grupta bulunan işletmelerin diğer gruplara nazaran oldukça önemli sayılabilecek düzeyde vergi potansiyeline sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu farkın en önemli nedenini, bu grupta bulunan gerçek usule tabi işletmelere bağlamak mümkündür.

Ege Bölgesi ve Türkiye Geneline İlişkin Tahmin Edilen Vergi Potansiyeli

Araştırma kapsamındaki illerin yer aldığı Ege Bölgesi ve Türkiye tarımı için vergi potansiyelinin tahmin edilebilmesi şüphesiz görüşülen işletmelerin Bölge ve Türkiye tarım işletmelerinin genel özelliklerini yansıtması gerekir. Ancak burada sadece fikir edinebilmek amacıyla bölgede mevcut tarım alanlarından hareketle ve daha önce hesaplanan dekara vergi miktarları da dikkate alınarak bölge genelinde vergi potansiyeli hesaplanmaya çalışılmıştır. Daha sonra aynı yöntem Türkiye için de uygulanmıştır.

Çizelge 9: Ege Bölgesi ve Türkiye için Tahmin Edilen Tarımsal Vergi Potansiyeli

İncelenen İşl. İçin Hesapl. Vergi(TL/daa)	Ege Böl. Tarım Ar. (daa)	Ege Bölgesi Hesaplanan Vergi (000 TL)	Türkiye'de Tarım Arazisi (daa)	Türkiye Genelinde Hes. Vergi (000 TL)
5.946.928	31.277.229	186.003.428.902	266.650.000	1.585.748.351.200

Türkiye genelinde ve Ege Bölgesinde gerçekte tahakkuk eden ve bu çalışmada hesaplanan tahmini vergi arasında ortaya çıkan farklılıkları ölçebilmek için Maliye Bakanlığı tarafından ortaya

konulması beklenen verilere gereksinim olduğu açıktır. Fakat, Maliye Bakanlığından istenen bu bilgilere gizlilik nedeniyle ulaşılamamıştır. Bu nedenle, Türkiye genelinde 1999 yılı için T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Tarımsal Ürünlerin satışı üzerinden yapılan Stopaj kesintisi değerleri ile, araştırmada elde edilen dekara ve buna bağlı olarak da Türkiye geneli için hesaplanan tahmini Stopaj Kesintisi değerlerinin karşılaştırılması uygun görülmüştür.

Çizelge 10: Araştırma Sonucunda Tarımsal Ürünlerin Satışından Yapılması Muhtemel Stopaj Kesintisi İle Türkiye Genelinde Gerçekleşen Stopaj Kesintisinin Karşılaştırılması (1999)

Ar.Alanında Hes.Stop. (TL/daa)	Türkiye'de Tarım Araz. (daa)	Türkiye'de Hes. Tahm. Stop. (Milyon TL)	Türkiye'de Tar. Ür. Sat. Alınan Stop.(Milyon TL)	Türkiye'de Hes.Stop.Kayı (Milyon TL)
3.953.590	266.650.000	1.054.224.774	126.826.000	927.398.774

Türkiye genelinde tarım sektöründen Stopaj yoluyla alınan vergi miktarının 126.826 milyar olduğu ve bu rakamın ülke genelinde elde edilen stopaj gelirleri içindeki payının %2.19 olduğu kabul edilecek olursa, Türkiye genelinde stopaj yoluyla elde edilecek vergi miktarının 5.791.141 milyar olduğunu tahmin etmek mümkündür. Bu durumda stopaj yönünden ortaya çıkan vergi kaybı Türkiye genelinde bütün sektörlerden elde edilen Stopaj kesintilerinin yaklaşık %16'sını oluşturmaktadır. Ancak ortaya konulan rakamların incelenen işletmeler üzerinden hareketle yapılan bir tahmin olduğuna dikkat edilmelidir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye'de tarımdan alınan gelir vergisi, yıllardır stopaj vergisi ile sınırlı kalmış ve tarımsal gelirlerin asgari düzeyde vergilendirilmesi söz konusu olmuştur. Tarım işletmelerinde kayıt tutulmaması nedeniyle tarım kesiminde elde edilen gelir sağlıklı olarak tesbit edilemediği gibi, bu kesime uygulanacak politikalar da gerçekçi olarak oluşturulmuştur. Türkiye'de üreticilerin belirli bir sistem içerisinde kayıt tutmaya alıştırılması ve özendirilmesiyle, hem planlı ve sistemli çalışmakla tarımda verimlilik artışının sağlanması, hem de tarımsal gelirlerin vergilendirilmesinde etkinlik sağlanabilecektir.

Türkiye'de tarım sektöründe kayıt düzeninin geliştirilebilmesi için ilk olarak tarımsal muhasebe birlikleri oluşturularak çiftçilerin defter ve kayıtları bu merkezlerde tutulmalıdır. Örneğin; köylerde üreticilerinin oluşturduğu bir muhasebe merkezi olmalı ve bu köydeki çiftçilerin defter ve kayıtları, her ay ödeyecekleri belli bir aidat

karşılığında uzman kişiler tarafından tutulmalı ve vergi matrahını oluşturan gelir daha sağlıklı bir şekilde ortaya konulmalıdır. Kayıt düzeninin geliştirilmesi ve tarım sektöründe yaygınlaştırılması bakımından vergi idaresi tarafından bir takım özendirici tedbirler alınması da mümkündür. Örneğin Fransa’da gerçek usulde vergilendirilmek isteyen çiftçilerin beyan edecekleri net gelirin %20’si özel indirim olarak kabul edilmektedir (4).

Öte yandan çiftçilerin yeteri kadar vergi bilincine sahip olmayışı ve vergi idaresi tarafından yapılması gereken denetimlerin yetersizliği de bir sorundur. Burada değişik kurumlar tarafından düzenlenecek seminerlerle çiftçilere vergi mevzuatı ve uygulamaları hakkında bilgi verilmesi faydalı olabilir. Tarımın gelişmesi ve bir dereceye kadar vergilendirilmesi için, tarımın öncelikle dinamik bir yapıya kavuşturulması da gerekmektedir.

Özet

Bu araştırmada , Ege bölgesi illerinden Aydın, İzmir ve Manisa’ da yapılan anket çalışmasıyla elde edilen, orjinal veriler ışığında vergi potansiyeli yönünden incelenmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulguların irdelenmesi sonucunda, Ege bölgesi ve Türkiye genelinde, birtakım kriterlerin kullanılması ile ortaya konan tahmini vergi rakamları ile gerçekleşen vergi tahakkuku arasında bulunan fark, önemli düzeyde bulunmuş, tarım sektöründe vergi uygulamalarına ilişkin öneriler verilmiştir .
Anahtar Kelimeler: Vergi ve vergi potansiyeli.

Kaynaklar

- 1.Çakır, C. (1975), “Tarımsal İşletmecilik Araştırmalarında Kullanılabilecek Örnekleme Metodları”, Ege Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, E.Ü.Matbaası, İzmir.
- 2.D.İ.E.(2001), İnternet Kayıtları (www.die.gov.tr)
- 3.Eraktan,S.(1994), Maliye, Ank.Ü Zir.Fak. Yayını No:1344 ,Ankara.
- 4.Güngör, G.(1997), Türkiye’de Tarımsal Kazançların Daha Etkin Vergilendirilmesi için Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi, Tekirdağ.
5. T.C. Resmi Gazete, 30.12.1993 tarih ve 21804 Mükerrer Sayı.
- 6.T.C.Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü İnternet Kayıtları (www.gelirler.gov.tr).
- 7.T.C.Maliye Bakanlığı (2001), Gelir Vergisi Kanunu, Seri:1, Cilt:1, Ankara.
- 8.Tarım ve Köyşleri Bakanlığı İnternet Kayıtları (www.tarim.gov.tr).